

”...szalmaszálon bukdácsol a sorsunk...” A vajdasági magyarok és az 1923-as választások

1922 végén a délszláv államban a folyamatos politikai válságot áthidalandó, ismét nemzetgyűlési választásokra készültek. Az új választójogi törvény értelmében Szerbia 115, Horvátország 66, Montenegró 7, Bosznia 48, Dalmácia 16, Szlovénia pedig 12 képviselői helyet kapott. Szerbián belül a Vajdaságot 36 mandátum illette meg: az újvidéki kerületben 8, a szabadkaiban 6, a zomboriban 7, a pancsovaiban 8 és a nagyikindaiban 7. A választás napját 1923. március 18-ára időzítették. A kiírás a magyar politikai elitet, akárcsak a Délvidék egész magyar társadalmát felkészületlenül érte, noha a választási törvény biztosította a választójogot minden 21. életévét betöltő kisebbségi férfi számára, ha nem optált, ugyanakkor legalább tíz éve a délszláv állam területén élt.¹

A Vajdaságban teljes bizonytalanság uralkodott, vajon a magyarok beleszólhatnak-e a képviselőházi helyek elosztásába, ugyanis a kormány, arra hivatkozva, hogy még folynak Magyarországgal a tárgyalások a vajdasági magyarok opciójának meghosszabbításáról, igyekezett elodázní a döntést. (Budapest az optálási határidő két évvel történő meghosszabbítását kérte.) Voja Marinković belügyminiszter 1922. október végén jogfosztó rendelettel nehezítette meg a magyarok és németek választói névjegyzékre történő felkerülését, ami ellen a hivatalosan csak néhány héttel korábban (szeptember 17-én) megalakult Magyar Párt memorandumban tiltakozott.² Ismeretes, hogy Belgrád egyszer már, nevezetesen az 1920-as alkotmányozó nemzetgyűlési választások előtt, a nemzeti kisebbségeknek, éppen az állampolgársági kérdések tisztázatlanságára való hivatkozással, lehetetlenné tette a választásokon való részvételt, s joggal lehetett számítani rá, hogy a kormány a választási névjegyzékek összeállításakor ismét a zsarolás és a manipuláció eszközéhez folyamodik. Ezt elkerülendő a Magyar Párt vezetősége titkos

---

* Csorba Béla, *főlektor, Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Újvidék*

¹ Janjetović, 172.

² A Magyar Párt memoranduma a magyar kisebbség választójoga ügyében. Délbácska, 1922. október 29., 2.

tárgyalásokba kezdett a Népi Radikális Párt vezetete kormányval. A tárgyalásokat magyar részről irányító bizottságnak négy tagja volt: dr. Várady Imre, dr. Gráber László, dr. Deák Leó és dr. Csettle János. Várady és Gráber a megegyezés elkötelezett hívei voltak, Deák inkább a demokratákkal egyezkedett volna, míg Csettle ellene volt minden politikai alkunak.³ Végül Váradyék álláspontja kerekedett felül, s ez később, noha nem az ő hibájukból, de kétségtelenül az ő téves stratégiájuk következtében is, katasztrofális eredményre vezetett.

Vélhetően a titkos tárgyalások hatására 1923. január 3-án a belgrádi belügyminisztérium utasította a hatóságokat, hogy január 6-áról január 30-ára tolták ki a választói névjegyzékbe történő felvétel végső határidejét, ugyanis „a korábbi dátum ellenkezik a törvény rendelkezésével, és ezt a határidőt csupán tévedésből állapították meg.” Mindez azal kecsegtetett, hogy felveszik a kisebbségeket is a választói névjegyzékbe. Az újvidéki Vajdaság magyar nyelvű liberális napilap is ilyen címmel adott hírt a hivatalos bejelentésről. A miniszteri utasítás értelmében minden 21. életévét betöltött jugoszláv állampolgárt, beleértve a magyarokat és a németeket is, fel kell venni a névjegyzékbe, ami egyúttal azt is jelenti, hogy szabadon gyakorolhatják aktív és passzív választói jogukat. Mindehhez egy kitétel is járult, eszerint az aktív választói jog gyakorlásához nélkülözhetetlen az államnyelv ismerete, amit egy parlamenti bizottság lett volna hivatott megállapítani.⁴

Két nappal később azonban már maga a radikális párt egyik vezéralakja, Marko Vilić képviselő relativizálta, vagy ha úgy tetszik, pontosította a hivatalos közleményt, mondván, a kormány a német, román és zsidó kisebbségekre vonatkozólag tényleg kiadott ilyen utasítást a hatóságoknak. „A magyar kisebbségek felvételének ügye azért vitás, mert – mint ismeretes – a magyar kormány az optálási jog két évvel való meghosszabbítását kérte.”⁵ A figyelmeztetés nem bizonyult légből kapottnak: január 6-án hivatalosan lezárták a választói névjegyzékeket, ami azt jelentette, hogy csak azok kaphattak szavazati jogot, akik eddig az időpontig felkerültek a jegyzékre, vagy reklamációjuk beérkezett a regisztrációval megbízott levéltárba. A magyarok itt azonnal hátrányba kerültek, hiszen a cirill betűs hirdeményeket és utasításokat a falvak lakossága többnyire el sem tudta olvasni, s még Újvidéken is, ahol a szerbül

---

³ Csuka, 106.

⁴ Felveszik a kisebbségeket a választói névjegyzékbe. Vajdaság, 1923. január 4., 1.

⁵ Még mindig bizonytalan a magyarság választójoga. Vajdaság, 1923. január 5., 1.

beszélő magyarok száma az átlagosnál nagyobb volt, a 2100 reklamáció közül a korabeli becslések szerint mindössze 5-600 származott magyaroktól. Akik a belügyminiszter utasítását komolyan vették, és január 6-a után kérték a regisztrációjukat, azok ugyan felkerültek a névjegyzékre, de kizárták őket a márciusi választásokról. Február elején viszont már arról cikkez az újvidéki magyar sajtó, hogy a törvényszék egyáltalán nem fogadja el a január 6-a után benyújtott panaszokat, ezáltal a városban több mint ezer magyar maradt ki a névjegyzékből. Ugyanakkor a szabadkai Bácsmegyei Napló, megbízható forrásokra hivatkozva azt írja, hogy az újvidéki rendőrség február elején felterjesztést intézett a belügyminisztériumhoz annak érdekében, hogy az országból és a városból tiltsák ki a megbízhatatlan elemeket. A választói névjegyzék hiányosságait jelzi, hogy egy évvel később, 1924 első hónapjaiban, amikor valóban hozzálátnak egy a korábnál tisztességesebb névjegyzék fölállításához, a választójoggal rendelkező polgárok száma drasztikusan –ötezerrel kilencezerre növekszik. Az újonnan regisztráltak közül 1500 magyar, 1000 német, 600 zsidó, és körülbelül ugyanennyi a délszláv.⁶ Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy megszűnt volna a diszkrimináció. Hivatalos információk szerint ugyanis január végéig jóval több, kb. 2500 magyar kérte felvételét a választói névjegyzékbe.⁷

Ezzel egy időben újabb magyarelles kampány vette kezdetét. A radikális párt minisztereinek értekezletén Ninčić külügyminiszter a Magyarországgal fennálló viszonyt feszültnek nevezte, s a rossz hangulatot növelte a belgrádi Pravda tendenciózus cikke is, amely az ország külpolitikai helyzetét drámai színekkel ecsetelte, lázas olasz, bolgár és magyar fegyverkezést vizionálva. A belgrádi Preporod január 13-ai száma megkísérelte európai összefüggésekbe állítani a magyar-jugoszláv viszonyt, különös tekintettel arra, hogy a franciák megszállták Essent és a Ruhrvidéket, és ezzel kiváltották Nagy-Britannia rosszállását. A belgrádi kommentátor szerint „Magyarország felhasználhatja ezt az alkalmat bizonyos hadikészülődésekre és a békeszerződések megváltoztatására. A kisantant államai rossz szemmel nézik Magyarország készülődéseit és közös fellépést terveznek, amellyel minden katonai akciót meg akarnak akadályozni. A kormány maga is megtette a szükséges intézkedéseket

---

⁶ Kilencezer választója van Novisadnak. Vajdaság, 1924. március 20, 1.

⁷ Kétezeröttszáz újabb magyar választót felvesznek a novisadi névjegyzékbe. Vajdaság, 1924. január 25, 3.

ennen az ügyben.”⁸ A tényállás viszont ekkoriban ennek épp az ellenkezője: a Bethlen-kormány fő célkitűzése Magyarország gazdasági talpra állítása, ugyanakkor a politikai konszolidációt nehezítő, szélsőséges jobboldali csoportok felszámolása is ezekben a hónapokban válik intenzívebbé.⁹ (*Vinaver*, 193-194) De a szerb sajtóban folyó porhintés keltette látszat ellenére valójában a jugoszláv kormány sem híve a Magyarországgal szembeni katonai erőfitogtatásnak, annak ellenére sem, hogy a román diplomácia azt kifejezetten kéri Belgrádtól.¹⁰ (*Hornják*, 306., 225. jegyzet) Ninčić megelégszik azzal, hogy január 15-én jegyzéket intéz Budapesthez Magyarország fegyverkezése és egy Arad környéki magyar-román határincidens tárgyában, de ugyanakkor, ezzel egy időben, megkezdődnek a magyar-jugoszláv kereskedelmi egyezményt előkészítő tárgyalások is. Belgrádban, még ha nyíltan ezt nem is mondják ki, ekkor már érlelődik a felismerés, hogy a labilis balkáni helyzet miatt hosszú távú államérdek a magyar-jugoszláv kapcsolatok javítása, ugyanakkor Budapest számára a kisantant vasabroncsából kitörni egyelőre kizárólag a délszlávok irányában lehet. Mindez azonban nem érződik a délszláv állam politikai közhangulatán. Dobroslav Jevđe-nić, a demokraták által létrehozott, provokatív – nem egyszer kifejezetten terrorista – módszereket alkalmazó Jugoszláv Nacionalisták Szervezetének (Organizacija jugoslovenskih nacionalista - ORJUNA) vajdasági elnöke január 9-én fenyegető nyilatkozatot tesz közzé a magyar és a német kisebbség ellen arra az esetre, ha azok önállóan indulnának a választásokon: „A nacionalista ifjak szervezete egyáltalán nem fogja megtűrni, hogy a magyarok és a németek önálló politikai szervezkedés céljából gyűléseket tartsanak, mert meg van győződve arról, hogy a nemzetiségek hasznosabb tevékenységet fejtenének ki az állam javára, ha olyan pártokat támogatnának, amelyek a vidovdani alkotmány mellett küzdenek. Az ilyen gyűléseket, amennyiben megkísérelnék azok megtartását, *politikai erőszakkal is szét fogjuk zavarni.*”¹¹ Néhány nappal korábban a Vajdaság napilap kérdésére, miszerint igazak-e a hírek, hogy a kormány be kívánja tiltani az ORJUNÁt, Milan Sliepčević kerületi főispán tagadólag felelt. „Az új kormány semmiféle utasítást nem adott, amely arra engedne következtetni, hogy e tekintetben változás állna be. A magam részéről azt

---

⁸ A külpolitikai helyzet. Vajdaság, 1923. január 14., 1.

⁹ *Vinaver* 193-194.

¹⁰ *Hornják* 306., 225. jegyzet

¹¹ A vajdasági nacionalisták a magyar és a német kisebbségek szervezkedése ellen. Vajdaság, 1923. január 10., 2.

tartom, hogy a törvény keretein belül működő egyesületeket, *még ha nem szlávok is* (a lap kiemelése – Cs. B.), nem szabad akadályozni működésükben, még kevésbé volna helye egy hazafias szláv egyesület feloszlásának.”¹² Egyre aktívabb a radikálisok erőszakszervezete, az 1922-ben alakult Szerb Nemzeti Ifjúság (Srpska Nacionalna Omladina – SRNAO) is, de agresszív magyarelleses tevékenységük csak 1924-től, vagyis jóval a választások után domborodik ki, tekintettel arra, hogy Zimonyban csak 1923. áprilisában, Újvidéken pedig június 15-én alakulnak meg.

A kisebbségek választói jogának kérdését tovább lebegtetik. 1923. január 15-én összeült a minisztertanács, és úgy döntött, hogy a békeszerződés értelmében mindazon magyar és német polgároknak, akik nem optáltak külföldi államba, jár mind az aktív, mind a passzív választójog, a határozat ellen azonban már két nappal később kifogást emelt az újvidéki kerületi törvényszék elnöke, mondván, hogy a választási törvény rendelkezéseit kormányhatározattal nem lehet megváltoztatni.¹³

A bizonytalan jogi (és politikai) helyzet azonnal kiváltotta a szerb pártok étvágyát az esetleges gazdátlanul maradó magyar (és más kisebbségi) szavazatok iránt. A fellobbant kortes-szimpátiát erősítette az új választási törvény is, aminek értelmében a korábbi 419 parlamenti mandátum helyett most csupán 310 kerülhetett elosztásra. Márpedig a szkupstinai képviselők ezután is honatyák kívántak maradni, és ez megnövelte aktivitásukat.

Elkezdődnek a spekulációk, majd az ígéretések, a zsarolások és végül a támadások is. Január 20-án az esti órákban húsz, fekete álarcot viselő támadó rontott be a Délbácska szerkesztőségébe, egy székkal leütötték dr. Szlezák Rezső szerkesztőt, megsebesítették Pupics Ottót, a lap munkatársát, a szerkesztőség berendezését pedig szétrombolták. Fennállása során nem ez volt a lap elleni első merénylet. Szabadkán kilenc nappal később „ismeretlen tettesek” szétrombolták a Magyar Párt

---

¹² A magyarok nem vehetnek részt a választásokon. Vajdaság, 1923. január 3., 1.

Ma már bizonyítottnak tekinthető, hogy az ORJUNA legfontosabb háttértámogatója a horvátországi szerb demokrata pártvezető és miniszter, Svetozar Pribičević volt.

¹³ Itt jegyzendő meg, hogy az SHS-állam alkotmánya szerint csak a férfiaknak volt választói joga, ha már betöltötték a 21. életévüket, a Királyság honpolgárai voltak, és állandó lakhellyel rendelkeztek. A választójogot nem gyakorolhatták sem a sorkatonák, sem a tisztek és altisztek és a tisztikar tartalékos állományú tagjai. Mindez azt jelentette, hogy elméletileg csupán a lakosság 23 százaléka szavazhatott, de gyakorlatilag – a kisebbségeket ért jogsérelemek folytán – még annyian sem.

lapjának, a Hírlapnak a nyomdáját. Ellenük sem ez volt az első támadás. „Mindenki pontosan tudta, hogy kik voltak a Hírlap ellen intézett támadások szervezői és végrehajtói, s azokat Vukov Lukács vezércikkeiben meg is jelölte, csak a hatóságok nem akarták tudni. (...) A hatósági üldözések gátolták a Hírlap terjesztését is, mert egyes falukban a jegyzők megtiltották a Magyar Párt lapjának árusítását, és a vasúti dohánytözsdéken esztendőig tilos volt a Hírlapot árusítani.”¹⁴

A felfokozott választási hevület szatírába illő helyzetet teremtett Óbecsén, ahol február 4-én a főtéren agitáló Földműves Párt vasárnap délelőtti nagygyűlését támadták meg az ORJUNA tagjai azzal az ürügygel, hogy megakadályozzák vezérszónok magyar nyelvű felszólalását, amit közvetlenül a szerb beszédet követően kívánt volna elmondani. Az orjúnások, miután a szónokra támadtak, elfoglalták az emelvényt, majd újvidéki elnökük kezdett agitációs beszédbe. Erre a földműves pártiak a környező templomokba rohantak, és meghúzták az összes harangot. A fél óráig tartó folyamatos harangzúgás aztán véget vetett az ellenkampánynak, hiszen a téren sem az ORJUNA elnökét, sem egymást nem lehetett hallani.

Kimondva vagy kimondatlanul ezekben a napokban a politikai élet minden szereplője arra számított, hogy a választói névjegyzék korrigálásával növekedni fog a magyarok politikai súlya, s tkp. ez váltotta ki a magyarokkal szembeni megfélemlítési akciókat éppúgy, mint a politikai hízélgés álszent érzelmi rohamait. A Népi Radikális Párt és a magyarok együttműködéséről Marko Vilić képviselő például így nyilatkozott: „Ami a kooperációt illeti, erre a kérdésre nagyon nehéz választ adni, a radikális párt mindenesetre reméli, hogy az állam minden lojális polgára – így a magyarság is – nemcsak hogy támogatni fogja a radikális pártot, hanem abba be is fog lépni. Malihegyesen például már van a radikális pártnak magyar szervezete.” Elmondta ugyanakkor, hogy „német” radikális párt alakításának a terve Cservenkán, Óverbászon, Apatinban és Hódságon már 1921 óta napirenden szerepel, s „a bunyevác párt nem klerikális árnyalatával” is erősen keresik a meggyezést.¹⁵ A Népi Radikális Párt újvidéki lapja, a *Zastava* február elején már arról számolt be, hogy a párt „Malihegyesen” jól sikerült mulatságot szervezett, „amelyen több vendég vett részt Topoláról, Bácsról és a többi környékbeli falvakból. A mulatságot a himnusz (nyilván a jugoszláv – Cs. B.) éneklésével

---

¹⁴ *Csuka*, 73.

¹⁵ Még mindig bizonytalan a magyarság választójoga. *Vajdaság*, 1923. január 5., 1.

nyitották meg. Ezután előadták Folinus Aurél 'Náni' című népszínművét. A műsor után a malihegyesi radikális párt programjáról számolt be.”¹⁶ Eközben az ország másik vezető ereje, a Demokrata Párt sem tétlenkedett. Jelöltjük az újvidéki kerületben az a Pribičević Svetozar lett, akinek a kisebbségek a hírhedt névvegyelemzési törvényt köszönhették, s aki néhány hónappal korábban, még mint közoktatásügyi miniszter, bizalmas rendeletben figyelmeztette az iskolák igazgatóit, hogy fokozatosan bezűntetendők a nem államnyelven működő összes párhuzamos osztályok.¹⁷ Ennek ellenére ez mégsem tántorított el egyes magyarokat a párt támogatásától, sőt, attól sem, hogy felkerüljenek a jelöltlistára, mint például Balaton Sándor járásbíró, aki az óbecsei járásban Pavle Dobanovački egykori szabadkai főispán helyettese lett, vagy Veres Ádám iloki evangélikus lelkész, aki az újvidéki járásban vállalt helyettes jelölti funkciót.¹⁸ Persze 1923-ra a korábban még oly kérlelhetetlen, a jugoszláv eszmét nagyszerb vadalanysba oltó egykori oktatási miniszter ekkorra már igyekezett európaibb vonásokat magára erőltetni, legalább a kortesdagály idejére. „*Mi jugoszlávok nem akarunk orosz csizmapolitikát folytatni: mi nem akarjuk a nemzeti kisebbségeket kulturális jogaiktól megfosztani, sőt ellenkezőleg a magyaroknak és a németeknek elemi és középiskolákat adunk, ahol a gyermekeiket anyanyelvükön taníttathatják.* (A lap kiemelése – Cs. B.) A politikai és gazdasági jogokban a szláv lakosokkal egyazon elbírálás alá esnek, mert az állam az egyenlőség, szabadság és a jogrend elvének alapján áll. A magyaroktól és a németektől csupán annyit követelünk, hogy lojális állampolgárai legyenek államunknak.”¹⁹ A választási kampány során Belgrádban a nacionalisták kongresszusán megfogalmazódott egy magyar lap alapításának ötlete is, de ekkor még nem lett belőle semmi – közel kilencven évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az ötletet, immár új körülmények, ám sok tekintetben az egykorinhoz hasonló politikai erőviszonyok között megvalósítsák.²⁰

Protić Stojan ekkor még szervezetileg nem teljesen független Független Radikális Pártja is hízélgő ígéretekkel fordult a magyarok s általában a kisebbségek felé, noha ezzel tovább szélesítette az árkot közte és Pašić hívei között. A népi radikálisok félhivatalos szócsöve, a

---

¹⁶ Radikális multság Malihegyesen. Vajdaság, 1923. február 9., 3.

¹⁷ Fokozatosan bezűntetendő a magyar oktatás. Délbácska, 1922. szeptember 26., 2.

¹⁸ Pribičević a novisadi kerület képviselőjelöltje. Vajdaság, 1923. január 24..1.

¹⁹ Pribičević Svetozár Novisadon. Vajdaság, 1923. február 13., 2.

²⁰ Gondoljunk például a Blic napilap magyar mellékletére a legutóbbi választások idején.

Vidovdan január 23-ai számában előhúzza a magyar kártyát, és támadást indított Protić szakadárjainak vajdasági vezetői ellen, s felrótta Stevan Adamovićnak, Mita Klicinnek és Đoko Tapaviciának, hogy elárulták a szerb érdekeket, és összeköttetésben állnak mind a budapesti kormánnyal, mind az emigrációban élő Károlyi Mihállyal. Tegyük hozzá, az utóbbi vád nem volt teljesen alaptalan, ugyanis január 15-én Károlyi valóban járt Újvidéken, s felkereste dr. Hadži Kostát is.²¹ „A lap továbbá azzal vádolja őket, hogy a vajdasági magyarok között úgy agitálnak, ha a Vajdaság esetleges területi hovatartozandósága vitássá válnék, úgy beleegyeznének abba, hogy a Vajdaságot visszacsatolják Magyarországhoz azzal a feltétellel, hogy az itt élő szerbeknek a magyar kormány adja meg azokat a jogokat, amelyeket Klicin Mitának annak idején megígért.” Klicint emellett azzal is megvádolták, hogy cserében egy szerb nemzeti-ségi minisztériumért 1917-ben Újvidéken szerb lapot akar indítani, amely elismerte volna Szent István koronájának országait.²² Bizonyára ez a negatív kampány is hozzájárult ahhoz, hogy a február 12-ei temerini nagygyűlésen a párt jelöltjeit több ezer helybéli magyar fogadta, majd dr. Kosta Hadži beszédét is lelkesen megéljeneztek.²³ (Protić független radikális pártjának egyébként az újvidéki zsidó polgárság által fenntartott liberális Vajdaság a többi párthoz képest – beleértve a Magyar Pártot is – aránytalanul nagy teret szentelt már akkor is, amikor még nem dőlt el, vajon a magyar párt egyáltalán indul-e a választásokon.) Temerin ezekben a hetekben fontos célpontja a szerb pártoknak, hiszen – akár csak Újvidéken – a Magyar Pártnak egyelőre nincs helyi fiókszervezete. Február 4-én Milan Slipčević radikális párti főispán látogat el több tekintélyes gazdához, közöttük megbízható párthívükhöz, Puskás Gyulához, de akcióba lendült a demokrata párt is, amely agitációjával elsősorban a helyi tanítókat kívánta megnyerni, ami, legalább a Vajdaság cikkírója szerint, „félleg-meddig sikerült is.”²⁴

Váradyéknak és Pašić híveinek egymás iránti, akkor még átmenetinek bizonyult rokonszenvét nem lehetett teljesen titokban tartani,

---

²¹ Károlyi Mihály Novisadon. Vajdaság, 1923. január 17., 3. Károlyi februárban is járt az országban, kihallgatáson fogadták a külügyminisztériumban is, sőt felkereste Simon Clemens belgrádi francia nagykövetet is, és köszönetet mondott Poincaré elnök intervenciójáért a Károlyi ellen folyó magyarországi bírósági eljárás miatt. Ekkoriban röppent fel a sajtóhír, hogy Károlyi a Vajdaságba jön agitációs beszédeket tartani.

²² A Vidovdán vádjai a Protics-párt vezetői ellen. Vajdaság, 1923. január 25.

²³ A temerini magyarok Proticsékat támogatják. Vajdaság, 1923. február 13., 1.

²⁴ Folyik a választási agitáció Temerinben. Vajdaság, 1923. február 7., 1.

noha a közvélemény ekkor még a titkos tárgyalásokról nem tudott. Ennek ellenére a belgrádi Vreme január 25-ei száma már megszellőzteti a Magyar Párt és a radikálisok kooperációját, amit arra alapoz, hogy a Magyar Párt az egész Vajdaságban élénken agitál a radikálisok érdekében, cserében Pašić azon ígéreteiért, amelyeket a kisebbségi politikai és kulturális jogok biztosítása kapcsán tett. Egy későbbi cikkében a belgrádi lap a magyarok politikai szimpátiájáról írva úgy véli, alapvetően négy markáns csoport különböztethető meg: a radikálisokkal kooperálók, a keresztény nemzetiek, a Protić-féle független radikálisok hívei, valamint a teljes passzivitásban maradók.²⁵ A választások ezt az előrejelzést csak részben igazolták, amihez mindenekelőtt az járult hozzá, hogy a Magyar Párt végül a teljes passzivitást választotta.

A párt vezetősége 1923. február 11-ei ülésén döntött arról, hogy tartózkodik a választási küzdelemtől, és másnap proklamációt intézett a délszlávok államának magyar népéhez. Ebben elmondják, hogy a belügyminisztérium egy 1922. júliusában havában keltezett bizalmas utasítása értelmében tervszerűen és alkotmányellenesen kihagyták a magyar és német választókat a névjegyzékről. A Magyar Párt memorandumot intézett az akkori koalíciós kormányhoz és a parlamenti pártokhoz, de Protić Stojanon kívül senkitől sem kapott választ. Ezután kezdődtek meg a tárgyalások a kormánnyal, s így került sor a paktumra is, melynek értelmében Belgrád 1923. január 31-ei záros határidővel vállalta a választási névjegyzék kijavítását, amire annak ellenére sem került sor, vagy csak szórványosan és elenyésző mértékben, hogy a minisztertanács kiadta a szükséges rendelkezéseket.

A proklamáció, érthető módon, nem szólt arról a botránnyról, amely nagyon is kézzelfogható következményeiben végeredményben a teljes passzivitás kimondásához vezetett. Váradyék a radikálisokkal létrejött megegyezést a már Belgráddal egyeztetett tervezet formájában nyújtották be a párt vezetőségének, amit az támogatott. A titkos megegyezés mégis idő előtt nyilvánosságra került, mégpedig a vezetőségi ülésén jelen levő Vukov Lukács (a Hírlap főszerkesztője és egyik társtulajdonosa) fulmináns vezércikkét követően. A belülről jött övön aluli ütés tovább erősítette az éppen csak létrejött Magyar Párt vezetői közötti ellentétet, emellett érveket adott az ellenzéki szerb pártok és a Radić-féle Horvát Köztársasági Parasztpárt kezébe egyaránt, ugyanakkor felbőszítette a radikálisokat is, akik ezek után megszakítottak minden további

---

²⁵ A pártok esélyei a Vajdaságban. Vajdaság, 1923. január 30.,2.

kapcsolatot a Magyar Párt vezetőivel. „Ahelyett, hogy intézményesen biztosították volna a magyarság választói jogát, a kormány titkos rendeletekkel arra utasította az alárendelt hatóságokat, hogy még azokat a magyarokat is töröljék a választói névjegyzékből, akik már fel voltak véve. (...) A Magyar Párt egyszerre megszűnt politikai tényező lenni 1923-ban, mert míg a paktum elárulása előtt minden párt kénytelen volt azzal számolni, hogy a magyar pártnak nagy tömegei vannak, azzal, hogy a kormány retorzióként nem vette fel a magyarokat a választói névjegyzékbe, egyszerre elvesztek politikai szempontból ezek a tömegek...”²⁶ A Magyar Párt lehetetlen helyzetbe került: számításba jövő politikai partnereit elvesztette mind a kormánypárt, mind az ellenzéki pártok térfelén, erkölcsi hitele megrendült, ugyanakkor választói bázisát sem sikerült megnövelnie. Ebben a helyzetben valóban csak egyetlen út kínálkozott: várni a következő választásokra, s közben mind lélekben, mind szervezetileg megerősödni. A bizonyításra azonban csak közel két év múlva mutatkozott alkalom. Nyomban a passzivitás kimondása után furcsa dolgok történtek, amit nehezen lehet másként nevezni, mint tudatos politikai manipulációnak: a nagybecskereki bíróság váratlanul és minden magyarázat nélkül hatezer magyar választót regisztrált! Szemmel látható, hogy miután a Magyar Párt bejelentette, nem indul a választásokon, meghatározó politikai körökben sokan vélték úgy, hogy van értelme lecsapni a parlagon heverő magyar szavazatokra.²⁷

Az 1923. évi márciusi parlamenti választásokon harminckét párt indult, országos szinten összesen háromszáztizenkét különböző listát állítottak, s a jelöltek száma meghaladta a 2600-at. A választásokon egyébként indult a németek párta is, és sikeresen szerepelt. A magyarsággal együtt élő, sőt sok tekintetben közös kulturális értékeket valló másik közösség, a Vajdasági Zsidó Nemzeti Szövetség viszont újvidéki kongresszusán – néhány nappal a magyarok döntésért követően – szintén a teljes passzivitás álláspontjára helyezkedett, részben a választói névjegyzék hiányosságai miatt, részben, mert a zsidóság csekély létszáma miatt úgy vélte, önállóan nem számíthat sikerre, ugyanakkor pedig pedig, mert a vezető pártok egyikében sem látott rokonszenvet megnyilvánulni a zsidóság iránt.²⁸ A Protić-féle független radikálisok ezek után

---

²⁶ *Csuka*, 109-110.

²⁷ A becskereki törvényszék elismerte hatezer magyar választó szervezeti jogát. Vajdaság, 1923. február 23., 2.

²⁸ A vajdasági zsidó nemzeti szövetség kimondta a passzivitást. Vajdaság, 1923. február 25., 2.

valószínűleg az ő szavazataikra is számítottak, akárcsak a belgrádi kerületben, ahol ezt nem is rejtették véka alá.²⁹

Az 1923. március 23-ai választások a radikálisok győzelmével értek véget: 107 mandátumot szereztek, míg a Horvát Köztársasági Párspárt 70-et, a demokraták pedig 51-et. A Vajdaságban is fölényes győzelmet arattak Pašić népi radikálisai (összesen 16 képviselői helyhez jutottak), de jó teljesítményt nyújtottak a vajdasági németek is a maguk 6 mandátumával. Más-más megfontolásból ugyan, de valószínűleg mindkét esetben magyar szavazatok is szaporították a mandátumok számát. A németekre elsősorban kisebbségi szolidaritásból, a radikálisokra viszont egzisztenciális megfontolásból szavaztak a magyarok. Az újvidéki kerületben három egykori miniszter is csúfosan megbukott: Protić Stojan egykori miniszterelnök, Pribičević Svetozar, a közoktatási tárca volt tulajdonosa, és Milan Stojadinović, a még regnáló kormány pénzügyminisztere. Pašićék a részeredményeket áttekintve hamar felismerték, hogy pártjuk tekintélyes számú magyar szavazatot is kapott, és a tájékoztatlan, irányvesztett magyar választói bázisban most van értelme hídfőállásokat kiépíteni: nekiláttak a meglevők mellé újabb radikális párti magyar szervezeteket létrehozni. Csuka János, a kor politikai viszonyainak legszakavatottabb elemzője erről a következőket mondja: „A radikális-magyarokhoz a vagyonosabb emberek csatlakoztak, akiknek vagy nagyon sok félnivalójuk, vagy nagyon sok várnivalójuk volt a jegyzőtől, főszolgabírótól, általában a hatóságoktól. Már az 1923. évi választásokon bebizonyosodott néhány helyen, hogy éppen a vagyonosabbak között akadtak olyanok, akik a magyarság érdekeit védelmező passzívítási parancsot megszegették, hogy a helyi hatóságoktól kapjanak valamit. A demokratáknak az ígéretei, általában már az is, hogy a demokraták mindig ellenzéknek számítottak a délvidéki magyarság elképzelésében, különösen a Tisza-vidéken vonzották a szegényebb magyarokat, és a magyar intelligenciának egy része is kezdett a demokraták felé hajlani, mert a párt elnevezését túlértékelték.”³⁰ A németek viszont január 22-én Apatinban tartott kongresszusukon kimondták, önállóan kívánnak indulni, annak reményében, hogy így országos szinten akár 8-10 mandátumot is szerezhetnek. A végeredmény ugyan ettől valamivel szerényebb lett, de egyér-

---

„1941-ben Bácskában összesen mintegy 12.500 összeírt zsidó élt; ebből 9613 (77%) a két legnagyobb városban, Újvidéken (3621) és Szabadkán (3549), illetve Zomborban (1011) és Zentán (1432). (*Pejin*, 208.)

²⁹ Véres verekedés egy demokrata gyűlésen. Vajdaság, 1923. március 1., 1.

³⁰ *Csuka*, 112.

telmüen megmutatta, hogy kisebbségi párt számára az önállóságnak nincs alternatívája. Ez akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a németiség minden tekintetben kedvezőbb helyzetben volt a teljesen jogfosztott, amellet még szervezetlen magyarságnál, akárcsak a saját érdekelletéinek há-lójában vergődő magyar politikai elitnél. Az elkövetkező évek azonban nemcsak a kegyvesztett, irredenta-gyanús magyar kisebbség számára hoztak újabb megpróbáltatásokat, de hasonló sorsra jutottak a kormány iránti lojalitásukban sokkal buzgóbb németek is. Az államalkotó nem-zet(ek) pártjai sohasem szerették az önálló kisebbségi politikai szubjek-tivitást. Első, igen korai figyelmeztető jele ennek Velisav Janković re-zsöházi (ma Knićanin) beszéde volt a titel-orlovati vasúti szakasz ünne-pélyes átadásán, amikor is, miheztartás végett német hallgatóságának világosan megmagyarázta a belgrádi kisebbségpolitika lényegét és elvá-rásait: „Ti németek mindig lojálisak vagytok ezen állam és népe iránt. Csak az a hibátok, hogy nem akartok államalkotó pártokhoz csatlakozni, hanem egy német nemzeti jellegű pártban tömörültök, pedig az nem tud rajtatok segíteni, azon keresztül nem tudtok semmit sem elérni. Ha azt akarjátok, hogy jó sorsotok legyen, csatlakozzatok valamely államalkotó párthoz, a demokratákhoz vagy a radikálisokhoz...”³¹ De ez már egy későbbi történet.

Az 1923-as tavaszi parlamenti választásokon a már említett pár-tok mellett, mindenekelőtt azon települések estében, amelyeken jelentős volt a kisparasztok és a földnélküliek aránya, s ehhez erős 48-as függet-lenségi tradíciók járultak, nemcsak a demokraták számíthattak rokon-szenvre és szavazatokra, hanem a szocialisták (szociáldemokraták) is. Csuka Zoltán író, aki ekkoriban a Vajdaság napilap munkatársa, plasztikus helyszíni riportban számolt be a Temerinben tapasztaltakról. „A temerini voksokért hat párt is küzdött. Legtöbb kilátással a szocialisták, a Protics-pártiak, meg a németek harcoltak, akik egymás után küldték ki a magyar is beszélő agitátorokat a községbe. A demokraták is föllép-tek, de a temeriniek nagyon haragusznak Pribicsevicsre az iskolarendelet miatt. Nem is kaptak sok szavazatot.”³² Végül a szocialisták, abszolút többséget szerezve, fölényesen győztek.

A magyar választói bázis szétforgácsol(ód)ása megkezdődött, s az eszmeileg zűrzavaros helyzetben mind a nacionalista elkötelezettségű, mind a magukat univerzális polgári vagy éppenséggel szocialista értéke-

---

³¹ Ez a hála! Délbácska, 1923. december 28., 1.

³² cs. z. [Csuka Zoltán]: Temerin választ... Vajdaság, 1923. március 20., 3.

ket preferáló pártok is hozzákezdték a szavazógyűjtő „kalózkodáshoz”. Ehhez járult, hogy a Magyar Párt kudarcot vallott paktumpolitikájával elégedetlen szabadkai Pleszkovich Lukács „Vajdaság a vajdaságiaké” jelszóval új mozgalmat indított, amely azonban a magyar kisebbség politikai érdekeinek védelmét számtalan jó meglátása ellenére nem erősítette, hanem tovább gyöngítette. Helyi példán okulva, de az egész vajdasági magyarságra nézve tanulságos következtetést vont le az újvidéki Délbácska vezércikkírója, amit felfoghatunk az 1923-as választások záróakkordjaként, de akár egy új, megpróbáltatások tekintetében semmiképpen sem könnyebb időszak politikai nyitányának figyelmeztető kürtjeleként is. „A szocialistákat és Davidovics-párti demokratákat támogató magyarok önmaguk és fajuk iránti könnyelmű kötelességmulasztást követtek el akkor, amikor igazi magyar meggondolatlansággal megalakítottak Temerinben egy olyan pártot, amely, ha másra nem, arra alkalmas lesz, hogy megbontsa a temerini magyarság egységét. Ígérni könnyű, és nincs is egyetlen olyan szónoka egyetlen olyan pártnak sem, amely farkodna az ígéretekkel. Temerinben is ígértek. Türelmes iskolapolitikát, becsületes agrárreformot, községi választásokat. Mindent és egyképpen ígértek demokraták és szocialisták. Nem célunk a Davidovics-párt ellen agitálni. Kétségtelenül ez a párt volt az, amely (...) a legszigorúbb törvényesség szem előtt tartásával igyekezett megoldani a kisebbségi kérdést. A szándék azonban még nem cselekedet.” Majd így folytatja: „... mindaddig szalmaszálon bukdácsol a sorsunk, amíg annak intézését kényelmes könnyelműséggel, vagy a magunk számára rosszul magyarózott ’szimpátiával’ másokra bízuk.”³³

Felhasznált irodalom:

1. A. *Sajti* Enikő (2004): Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918-1947. Napvilág Kiadó, Budapest
2. *Botlik* József, CSORBA Béla, DUDÁS Károly (1994): Eltévedt mezsgyekövek. Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez 1918-1993. Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
3. *Csuka* (1995) János: A délvidéki magyarság története 1918-1941. Püski, Budapest.
4. *Hornyák* Árpád (2004): Magyar-jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918-1927. Forum Könyvkiadó, Újvidék

---

³³ Magyarok Temerinben. Délbácska, 1924. október 30., 1.

5. *Janjetović, Zoran* (2013): A Jugoszláv Királyság nemzeti kisebbségeinek szerepe a politikai döntések meghozatalában 1918 és 1941 között. In Szerk. Dévavári Zoltán: Tér és idő 1918 után. A kisebbségi politizálás lehetőségei (tanulmányok). Életjel, Szabadka

6. *Mesaroš, Šandor* [Mészáros Sándor] (1981): Položaj Mađara u Vojvodini 1918-1929. godine. Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju, Novi Sad

7. *Pejin Attila*: A bácskai zsidóság Trianon után (2013). In Szerk. Dévavári Zoltán: Tér és idő 1918 után. A kisebbségi politizálás lehetőségei (tanulmányok). Életjel, Szabadka

8. *Vinaver, Vuk* (1974): Jugoslavija i Mađarska između dva svetska rata. In Godišnjak društva istoričara SAP Vojvodine, Novi Sad, 1